

การเสด็จประพาสเมืองตะกั่วป่า

ของรัชกาลที่ 5

ร.ศ.109 (พ.ศ.2433)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เสด็จพระราชดำเนิน ประพาสแหลมมลายู รัตนโกสินทร์ศก 109 (พ.ศ.2433) โดยเสด็จออกจากกรุงเทพฯ ในวันที่ 16 เมษายน ร.ศ. 109 (พ.ศ.2433) โดยทางเรือถึงชุมพร แล้วเสด็จทางบกข้ามมายังระนอง ลงเรืออีกครั้ง อ้อมแหลมมลายู และเสด็จกลับถึงกรุงเทพฯ ในวันที่ 15 มิถุนายน ร.ศ.109 (พ.ศ.2433) รวมเวลา 2 เดือน ทรงแวะเยี่ยมเยียนราษฎรหัวเมืองต่าง ๆ ตามรายทางที่เสด็จผ่าน ในการเสด็จครั้งนี้ พระองค์ทรงบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ไว้อย่างละเอียด เท่าที่ทราบมีอยู่ 2 ฉบับคือ พระราชนิพนธ์ “ระยะทางเสด็จพระราชดำเนินประพาสทางบก ทางเรือ รอบแหลมมลายู รัตนโกสินทร์ศก ๑๐๙” เป็นลายพระราชหัตถ์ถึส่วน ๆ ด้วยดินสอ ตัวหวัดสวยงาม เป็นบันทึกส่วนพระองค์ละเอียดมาก และอีกฉบับหนึ่งเป็นพระราชหัตถ์เลขาพระราชทานสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจาดุรนต์วิเศษ กรมพระจักรพรรดิพงษ์ “เรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายู” เป็นเนื้อหาเดียวกัน ในที่นี้ได้คัดลอกฉบับที่ 2 เฉพาะเกี่ยวกับเมืองตะกั่วป่ามาให้อ่านกัน

“วันที่ ๒๗ เวลา ๑๑ ทุ่ม ออกเรือเคียวทางช่องหว่างเกาะเสียดกับเกาะช้าง ในแผนที่เขียนว่าเสียดคัลโลแลนคัลมาไม่มีคลื่นลมอันใดเปนปรกติ เวลาเช้า ๔ โมง ๔๕ นาทีถึงปากอ่าวที่เขาเรียกปากกุรา มีผู้หนึ่งซึ่งพระยาตะกั่วป่า ให้ลงมานำร่องชื่อ “หลือ้ง” ขอให้ลองเดาดูว่าจะเปนคนชาติไรแน่ นำเรือเข้าข้างใน หลังเกาะกุราเปนที่กว้างใหญ่ แต่มีตลิ่งในน้ำมาก ที่ปากอ่าวตะกั่วป่านี้นี้เปนเกาะใหญ่ ๆ ตั้งเรียง ๆ กัน มีช่องออกสามช่องในหว่างเกาะ กับฝั่งมีเกาะเล็ก ๆ น้อย ๆ คือเกาะหนู เกาะแมว เกาะนกเปนต้น แลดูเปนเขาสูงใหญ่ซับซ้อนกันไปทั้งสองฝาก พบเรือเวสตราซึ่งเพิ่งมาถึงในเวลาเช้านี้ เข้าทางปากบ้นส่วน ทอดอยู่ในระหว่างเกาะหนูกับเกาะแมว เรือผ่านไปยิ่งสุด เรืออูบลไปทอดที่เกาะเสม็ดน้อยเหนือเกาะหนูขึ้นไป ที่เกาะนี้เป็นที่คนตัดฟืนมาตัดฟืนขายเรือเมล์ ด้วยเรือเมล์มาทอดที่หน้าเกาะนี้ เขาทำพลับปลาไว้รับหลังหนึ่ง ทางตั้งแต่ปากกุราเข้ามาถึงเกาะเสม็ดน้อยยี่สิบไมล์ ทอดสมอเวลาบ่ายโมงครึ่ง เวลาเย็นขึ้นดูที่

พลับพลาแล้วกลับลงมาอนอยู่ในที่เรือ ระยะทางที่จะขึ้นไปเมืองก็พอจะไปทัน อยาก
ขึ้นเสียวันนี้จะได้ย่นเวลาเข้าอีก แต่เรืออื่นยังมาไม่ทันจึงขึ้นไปไม่ได้

วันที่ ๒๘ เวลาเช้าโมงครึ่งลงเรือกระเชียงเรือองครักษ์ ลากขึ้นไปได้ ๒ ชั่วโมง
ครึ่งติด ๔ ครั้ง เพราะกรวยที่ปีกร่องและคนที่นำ (มีไช่หลือ่ง) ก็เอาแค้นไม่สู้ได้นัก เจ้า
เมืองก็ไม่รู้เบาะแสเลย จึงต้องให้ปลดจากเรือไฟติกระเชียงขึ้นไป ตามริมสองฟาก
ข้างต้นก็เป็นป่าสะแก ต่อเข้าไปข้างในมีต้นไม้ต่ำ ๆ เพราะฉะนั้นจึงไม่มีใครมีตอในลำ
คลองมากนัก มีที่ทุ่งว่าง ๆ มาก เขาใหญ่ ๆ ไม่ติดเนื่องกันเหมือนอย่างข้างนอก ขาดเป็น
สาย ๆ และตั้งอยู่ห่างฝั่ง มีที่ซิดฝั่งน้ำอยู่สองเทือก เทือกหนึ่งถึงมีลูกเนินมาตักน้ำมีวัด
อยู่ที่นั่น ลำน้ำก็กว้างใหญ่ไม่สู้ตื้นนัก แต่น้ำนั้นขุ่นข้น ด้วยท่าเหมืองอยู่ข้างเหนือ
เหมือนเมืองภูเก็ต ราษฎรไม่ได้ใช้อาบกินได้ บ้านเรือนซึ่งตั้งอยู่ใกล้ฝั่งน้ำก็มีห่าง ๆ ที่
เป็นหมู่ใหญ่อยู่แต่บ้านจีนทำปามาติบาท แลเห็นแต่ยอดหมากมะพร้าวอยู่ลึก ๆ เข้าไป
มาก จนถึงเมืองจึงได้มีบ้านหมู่ใหญ่ตั้งสองฟากน้ำ คิดดูเวลาที่ขึ้นมาทั้งติดทั้งหยุด ๔
ชั่วโมงครึ่งจึงถึงสะพานพลับพลา มียิงสลุดเป็นแบบมาแต่เมืองระนอง ใช้ปืนบาหรือยม
สำหรับเมือง แต่ยืมทหารในเรือขึ้นไปยิง พลับพลาตั้งอยู่ฝั่งตะวันตกกลางทุ่ง ภูมที่คล้าย
ที่ตั้งพลับพลาเมืองพัทลุง ห่างลำน้ำขึ้นไปสักเส้นเศษ มีท้องพระโรงหลังหนึ่ง ที่อยู่
หลังหนึ่ง เรือนข้างในห้าหลังเหลืออยู่ การตกแต่งนั้นทำนองเมืองกาญจนดิฐ เป็นแต่ไข
สเกลให้ใหญ่ขึ้นและมากขึ้น เมืองนี้ที่อาบน้ำเป็นสิ่งสำคัญ มีทุกห้องทุกแห่ง ทั้งข้างนำ
ข้างในจัดด้วยความเอาใจใส่ยิ่งกว่าสิ่งอื่น ชอบใจที่ใช้น้ำมันมะพร้าวสว่างดีเหมือนเมือง
กาญจนดิฐ น้ำมันปิโตรเลียมมิใช้ได้แต่แขวนปรานอกพลับพลาอย่างเดียว พอเวลาเที่ยง
กลุ่มฝนมืดจนถึงทอดธุระว่าจะไปเที่ยวแห่งใดไม่ได้ เขาจัดกระบือชนมาไว้ให้ดู ออกไป
ดูที่เกษิมรั้วค่าย จนชนกระบือสิ้นแล้วเวลาบ่าย ๔ โมงฝนก็ยังไม่ตก จึงได้ขึ้นรถที่จัด
มารับออกจากพลับพลาไปหน่อยหนึ่งก็ถึงทาง ซึ่งพระยาเสนาฯ ชิตคนเก่าได้ตัดทำขึ้น
เมื่อเตรียมจะรับเสด็จครั้งไปเมืองกัลกัตตา ๑๕ ปีมาแล้วนั้น เสาโทรเลขปักไปตามทางนี้
ว่าตรงไปเมืองพังงา สองข้างทางข้างหนึ่งเป็นที่ลุ่ม ข้างหนึ่งเป็นชายเขา ซึ่งผู้หนึ่งบอก
ว่าเขาหมั่งม้า ผู้หนึ่งบอกว่าเขาโคต ตั้งอยู่ใกล้ ๆ พลับพลา ฟากถนนข้างเขานี้เป็นบ้าน
น้องพระยาเสนาฯ ชิต ติดกันเป็นบ้าน ๆ ตลอดไปทั้งฟากถนน ที่เป็นเรือนฝาขาว ๆ มีอยู่
สองบ้าน นอกนั้นก็เป็นเรือนฝาจากฝากระแวง ก่อนจะอยู่ข้างฝั่งอยู่หน่อย ๆ นำบ้าน

เป็นรั้วโปร่งต่ำ ๆ และปลูกต้นประดู่ริมถนนตลอดทั้งแถบ ฟากข้างลุ่มนั้นก็เป้นหลังบ้าน
อีกแถวหนึ่งอยู่ห่างถนนเป้นบ้านพวกนี้เหมือนกัน ทั้งบ้านพระยาเสนาอนุชิตที่ตายด้วย
ในที่สุดถนนสายนี้ มีวัดเป้นของพระยาเสนาอนุชิตที่ตายสร้างยังไม่แล้ววัดหนึ่ง ต่อนั้น
เลี้ยวลงตลาดเป้นที่ลุ่มต่ำลงไป ที่ปากทางมีเรือนเสาสงูยूरिमหนองฤบึงย้อม ๆ เขาชี้ให้
ดูว่าเพราะที่นี้เป้นที่น้ำท่วมจึงต้องปลูกเรือสูงเช่นนั้น ต่อเข้าไปเป้นตึกสองชั้นแบบถนน
ใหม่ เป้นแต่ตกแต่งเครื่องเงินเสียหน่อยหนึ่ง แต่พื้นนั้นยกสูงกว่าถนนขึ้นไปสัก ๒ ศอก
เศษหน้า น้ำ ถนนนั้นดูสูงขึ้นไปทีละน้อยละน้อยจนถึงสามแยก เลี้ยวไปข้างขวาทางไป
เมืองพังงา มีตึกสูงสองชั้นทั้งสองฟาก เป้นตึกอย่างจีนใหญ่โตตลอดไปจนถึงสะพาน
ออกทางโทรเลข กลับมาทางเดิมแล้วไปทางแยกซ้าย ก็มีตึกเช่นถนนใหม่ต่อไปอีก
จนถึงหน้าบ้านพระยาเสนาอนุชิต ถ้าจะเทียบกับเมืองสงขลา ตึกที่นี้ใหญ่โตกว่าที่สงขลา
และเป้นสองชั้น หลังคามุงกระเบื้องหมดตลอด มีโรงจากแขกแซมอยู่หน่อยหลัง ถนนก็
กว้างราว ๆ กันระยะยาวของตลาดจะสั้นกว่าสงขลาก็ไม่มากนัก เห็นได้ว่าเป็นเมืองที่
ใหญ่โตบริบูรณ์ด้วยสมบัติ แต่กระไรเลยจะหาที่สี่ขาวฤที่ตีบริบูรณ์ไม่ชำรุดสักแห่ง
หนึ่งไม่มี โชมตลอดหัวถนนท้ายถนน ที่หักพังลงมาก็มี ไม่มีรอยที่ได้ซ่อมแซมอะไร
เลยสักอย่างเดียว ของที่ขายในตลาดก็มีร้านผ้าผ่อนอยู่สองร้านหรือสามร้าน นอกนั้นก็
ขายแต่ของกินเล็กน้อยไม่สมกับตึกงามเลย ดูโรเร่รุ่งโรยไปทุกแห่ง ถนนก็เป้นรอยแต่ง
ใหม่ ๆ ได้ตามเหตุซึ่งเป้นเช่นนี้ ก็ได้เหตุหลายอย่าง คืออย่างหนึ่งนั้นเป้นตึกของพระยา
เสนาอนุชิตเก่าทำแจกบุตรเหมือนอย่างตึกถนนใหม่ ไม่มีทูนซ่อมแซมฤไม่พร้อมใจกัน
ซ่อมแซมอย่างเดียวกันกับถนนใหม่นั้นอย่างหนึ่ง ที่เป้นตึกของราษฎรอยู่อีกสักสาม
ส่วน พลอยโชมด้วยนั้นว่าเพราะเหมือนที่ตีไม่ใคร่มี พวกจีนจนไปอย่างหนึ่ง เพราะ
พวกจีนเกิดวิวาทกันเนื่อง ๆ จนไม่เป้นปรกติได้นั้นอย่างหนึ่ง คนที่มีเงินมีทองก็พากัน
ออกไปอยู่ปีนังเสียมาก เป้นคำแก้อยู่เช่นนี้ เมื่อได้พูดจาไต่ถามพระยาเสนาอนุชิตและ
พวกจีนรวบรวมการทั้งปวงเข้าหมด ก็เห็นว่าเป้นเพราะพระยาเสนาอนุชิตคนนี้ “ลักข้
อย่างยิง” จะพรรณาไปไม่สิ้นสุด การอันใดเป้นไม่มีที่ไต่ทำ หยุดนึ่งแท้ทีเดียว เมื่อพูด
ถึงเรื่องจีนวิวาทกันสั่งให้จัดโปลิส ก็ว่ามีคนรักษาถนนอยู่แล้ว ๖ คน ให้เงินเดือนคนละ
สามเหรียญบ้างสี่เหรียญบ้าง จัดขึ้นอีกเปลืองพระราชทรัพย์เปล่า ๆ จีนซึ่งไปค้นพบ
ตึกบกหวงที่ไว้มาก ๆ จะทำสองชั่วสามชั่วคนก็ไม่หยุด ก็เป้นอันสิ้นความคิดมิรู้ที่จะแก้ไข

ประการใด ทางที่จะเดินข้างเดินลื้อขึ้นไปถึงเหมืองดีบุกก็ร้องว่าน้ำท่วมทำไม่ได้ และไกลเหลือเกินนัก ถามว่าทางไกลเท่าใด ก็ว่าครึ่งวันก่อนวัน เหมืองนั้นก็อยู่บนเขา น้ำก็ยังท่วมไปถึงได้ เขาว่าถนนในเมืองไม่ใช่เวลาเสด็จ ต้องเดินในเฉลียงตึก ดูเหมือนไม่ได้ เคยออกจากบ้านไปแห่งใด ที่สุดจนบ้านน้องของตัวที่เรียงอยู่ริมถนนหกเจ็ดบ้านก็ไม่ใคร่ทราบที่บ้านของใคร ขอพรรณนาแต่เท่านี้พอให้เห็นเหตุที่บ้านเมืองซุคโชนัก เพราะเหตุใด ตามเสียงพวกจีนนั้นว่าไม่มีทุนนั้นแหละเป็นข้อสำคัญ พระยาเสนาอนุชิตเองก็ว่าออกทุนไปแล้วมักไม่ได้คืน จึงไม่เจ้อจาง การขัดข้องต่าง ๆ มีทางแก้ทุกอย่าง เว้นไว้แต่เรื่องลักษณะของพระยาเสนาอนุชิต ถ้าไม่แก้เสียก่อนแล้วอื่น ๆ ไม่สำเร็จหมด

ไปจากตลาดดูบ้านพระยาเสนาอนุชิต เป็นเรือนฝากระแซงอ่อนอย่างกรอบแกรบเต็มที แล้วไปดูโรงกลวงที่ถลุงแร่ เพราะที่ระนองขาดอยู่ไม่ใช่เวลาที่เขาถลุง ดูเพื่อจะให้เห็นการตลอดในกระบวนการที่ทำแร่ แล้วกลับมาทางเดิม ค้างอยู่ที่พัลปลาคืนหนึ่ง

วันที่ ๒๕ เวลาตีคืนนี้ฝนตก เดิมคิดว่าจะไปเที่ยวตามบ้านชายเขา เพื่อจะให้ได้เห็นการอยู่ปรกติของราษฎรไม่ใช่แต่รับเสด็จ แต่เมื่อฝนตกเสียแล้วก็ไปไม่ได้ไป เพราะนอกจากถนนที่กล่าวมาแล้วต้องไต่ตามคันทิ้งสิ้น เมื่อรับแขกทั้งปวงแล้ว จึงได้กลับลงมาเรืออูบล ได้สั่งให้พระสุนทรวรนาถไปรักษาการที่เมืองคีรีรัฐนิคม เพราะได้ถามพระยาเสนาอนุชิตถึงเรื่องพระยาเสนาอนุวงศ์ตาย ผู้ใดรักษาการและดูแลภายใน อากศ เสียงก็หลวมโพรกเต็มที และได้ตั้งให้นายจันน้องพระเรื่องฤทธิรักษาราชฎี เป็นพระเรื่องฤทธิรักษาราชฎีอีกนายหนึ่ง ดูก็ควรจะสังเวช พวกพี่น้องเหล่านี้ยืนอยู่เป็นกองโต แต่ไม่เห็นใครช่วยใครๆ ไม่ใช่ใคร เจ้าเมืองวิ่งป่วนไปทุกอย่าง ดูแว้วไมใคร่จะมีตามกัน ตึงตึงอยู่ทั้งนั้น ทอดนอนอยู่ที่หน้าเกาะเสม็ดน้อยอีกคืนหนึ่ง

วันที่ ๓๐ ออกเรือคืนนี้ ๑๑ ทูม เดินทางช่องเรียกว่าปากปืนส่วนซึ่งเป็นช่องล่างที่เรือเวสตราตีมา เมื่อตัดออกมาเกาะภูเก็จ มีลมมรavy ๆ เรือโคลงบ้างเล็กน้อย ที่แยแยกก็เมากันบ้าง เวลาบ่าย ๔ โมงครึ่ง ถึงเมืองภูเก็จทอดในอ่าว เวลาพรั่งนี้จะได้ขึ้นบก รีบทำหนังสือบอกข่าวมาให้ทราบเพียงระยะนี้ก่อน ซึ่งมีได้บอกข่าวในที่ควรจะบอกได้ คือที่กระส่งทางชุมพรแห่งหนึ่ง ที่ระนองส่งทางเมลล์แห่งหนึ่งนั้น เพราะเหน็ดเหนื่อยมาก และไม่ใคร่มีเวลาว่าง เจ้านายและข้าราชการทั้งข้างนำข้างในที่มา เจ็บป่วยตัวร้อน

ด้วยถูกแดดถูกฝนบ้าง ลมท้องเพราะผิคน้ำบ้าง แต่ไม่มีผู้ใดอาการมากมายอันใด วัน
หนึ่งสองวันก็หาย แต่ตัวนั้นมีความสุขสบายมาก”

สยามินทร์

WWW.KUAPPA.COM